

IZMEĐU ČEKIĆA I NAKOVNJA

“Srbija nema nameru da postane članica Organizacije sporazuma o kolektivnoj bezbednosti (CSTO)”, izjavio je uglednom srpskom dnevnom listu Danasu sagovornik iz državnog vrha u Beogradu svega dan pošto su pojedini moskovski mediji objavili da je Srbija „jedan od najverovatnijih kandidata“ za ulazak u taj političko-bezbednosni savez, čije je osnivanje inicirala Rusija. Dan ranije, neimenovani visoki ruski vojni diplomata izjavio je ruskoj novinskoj agenciji Interfaks da je „ulazak Srbije u CSTO potpuno moguć, a odgovarajuće konsultacije o tome se već vode“. „Što se tiče mogućeg članstva Srbije u CSTO, praktični koraci još nisu učinjeni, ali se održavaju konsultacije“, kazao je sagovornik Interfaksa. Sličnu vest je objavio i Glas Rusije. Da je ova vest izazvala pažnju i sa druge strane Atlantika, u SAD, pokazala je američka agencija za strateška istraživanja Stratfor. Ova prokonzervativna, ugledna i uticajna agencija je već 6. maja objavila posebnu analizu o ovoj temi pod naslovom “Ruska šansa u Srbiji” (*“Russia’s opportunity in Serbia”, Stratfor, May 6, 2011*).

Osnivači CSTO su Rusija, Belorusija, Kazahstan, Jermenija, Tadžikistan i Uzbekistan. Ovaj političko - bezbednosni savez je osnovan 15. maja 1992. godine u Taškentu. Osnovni cilj ove organizacije je da se garantuje bezbednost država članica.

Prema ovom Ugovoru “oružani napad protiv jedne ili više članica smatra se napadom na sve članice”. Organizacija ima kolektivne oružane snage za operativno delovanje koje bi mogle da budu upotrebljene na teritoriji bilo koje zemlje članice, a okosnicu čine ruske trupe. CSTO, kao međunarodna organizacija, ima status posmatrača u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija. Osnivači CSTO su prilikom osnivanja potpisali Povelju u kojoj se sve zemlje članice obavezuju da se “uzdrže od upotrebe sile ili pretnje silom”. Potpisnici ne bi mogli da se pridruže drugim vojnim savezima ili grupama država. CSTO ima sistem “rotirajućeg predsedništva” u kome se zemlja koja vodi organizaciju menja svake godine.

U trenutku kada je Rusija sa zemljama bivšeg SSSR-a (Savez sovjetskih socijalističkih republika koja je postojala od 1922 – 1991. godine) osnovala CSTO, na zapadu se niko nije protivio ovoj organizaciji, čak je na nju gledano sa simpatijama. Početkom devedesetih Jeljcinova Rusija je bila veoma slaba sa velikim unutrašnjim političkim i ekonomskim problemima. Zato je za Rusiju bilo važno da kroz neku organizaciju veže za sebe zemlje bivše zajedničke države kako bi obezbedila uticaj u njima i učinila ih stabilnijim.

Dakle, nikada ambicija osnivača CSTO nije bila da na bilo koji način pariraju NATO, niti je ova organizacija pokušala to da bude.

Posle početne radosti zbog pada komunizma i raspada SSSR-a, zapad je počeo da brine veliki broj novonostalih država odnosno njihova stabilnost i održivost. Upravo zato, CSTO je mogao da bude mehanizam kojim bi se ta stabilnost obezbedila i zapadne zemlje su bile zadovoljne. Razlog više za zadovoljstvo je bila činjenica da se u ovom savezu nisu nalazile bivše sovjetske republike Ukrajina i Gruzija, kao i baltičke republike – Litvanija, Letonija i Estonija. Ove države su u strateškim planovima NATO bile planirane da postanu članice ove političko-bezbednosne organizacije. U međuvremenu, početkom ovog veka, Rusija se stabilizovala – ekonomski, vojno i politički je ojačala i obezbedila za sebe status supersile. Otuda nastojanje ruskog državnog vrha u poslednje tri godine da CSTO, koji postoji samo na papiru, pretvore kroz novu inicijativu u Ugovor o kolektivnoj bezbednosti u Evropi.

Rusija je najveća država na svetu čiji interesi ne mogu da se posmatraju jednostrano. Kao sve velike zemlje ona traži za sebe “zonu privilegovanog interesa”. To je za Rusiju – teritorija bivšeg SSSR-a. Sa ruske tačke gledišta ako SAD imaju svoju zonu privilegovanog interesa u latinskoj Americi,

ne postoji razlog da takvo nešto nema i Rusija na svojim granicama. To se posebno pokazalo tokom sukoba u Gruziji, kada je Rusija rizikovala da uđe u sukob sa zapadnim svetom da bi zaštitila svoje interese u Gruziji. Tada je Rusija, uz pomoć Nemačke sa kojom ima posebne odnose, uspela da spreči ulazak Gruzije i Ukrajine u NATO. Time je NATO posredno i nevoljno priznao Rusiji da je bivši SSSR, izuzev baltičkih republika, njena zona interesa. Zapad i nije imao mnogo argumenata da se suprotstavi ruskoj politici u Gruziji. Po čemu je ona bila različita od recimo angažovanja NATO u sukobima na Kosovu 1999. godine i bombardovanja SR Jugoslavije? Ili od intervencije u Iraku za koju je pokazalo da je u osnovi bila borba za naftu a ne za demokratiju i slobodu iračkog naroda? Ili od intervencije u Libiji gde NATO mimo odluka Saveta bezbednosti pokušava da ubije predsednika zemlje sa kojom SAD još uvek imaju diplomatske odnose?

U Rusiji sve više prevladava mišljenje da NATO u svetu interveniše zbog interesa a ne zbog zaštite univerzalnih vrednosti, ljudskih prava ili demokratije.

Posle kratkotrajnog zajedničkog rada u borbi protiv terorizma Rusije i SAD od 11. septembra 2001. godine pa sve do 2005. godine, došlo je do zahlađenja odnosa između dve supersile. Tome je dosta

doprinela ratoborna administracija bivšeg američkog predsednika Džordža Buša (George W. Bush) koja nije želela da ratifikuje Sporazuma o konvencionalnim snagama u Evropi i koja je odbila da razgovara o isticanju Ugovora START 1 o ograničenju nuklearnih bojnih glava i projektila. Kap koja je prelila čašu bili su planovi za postavljanje raketnog štita u bivšoj istočnoj Evropi, navodno za odbranu od raketa Irana i Severne Koreje. SAD su u međuvremenu odbile ponudu tadašnjeg ruskog predsednika Putina da antiraketni štit, koji Evropu treba da štiti od nuklearnih bojnih glava sa srednjeg i dalekog istoka, bude postavljen na granicama Rusije. Tako je samo pojačano uverenje u Rusiji da je antiraketni štit usmeren protiv ove zemlje, a ne Severne Koreje ili Irana. Ako se tome doda sve jasnije zalaganje tadašnje američke administracije da Ukrajina i Gruzija postanu članice NATO, jasno je bilo da je sukob neminovan. Događaji su se odvijali kao na filmskoj traci. Tadašnji predsednik Rusije Vladimir Putin je u februaru 2007. godine u Minhenu objavio da su odnosi između Rusije i država transatlantske zajednice u "stanju latentnog sukoba". U decembru 2007. godine Rusija je suspendovala Ugovor o konvencionalnim snagama u Evropi i veoma oštro napala ideju da se u istočnoj Evropi postavi antiraketni štit, kao i da se NATO proširi na Ukrajinu i Gruziju. U februaru 2008. godine zapad je isforsirao jednostranu

nezavisnost Kosova od Srbije ignorišući Rusiju, a u leto 2008. godine došlo je do sukoba u Gruziji koji je skoro prekinuo odnose Rusije i NATO.

Istovremeno sa zahlađenjem odnosa sa NATO, Rusija pokreće ideju o Ugovoru o kolektivnoj bezbednosti u Evropi. U junu 2008. u Berlinu, ruski predsednik Dmitrij Medvedev prvi put je javno objavio svoju ideju o novom Ugovoru o bezbednosti u Evropi. Rusija insistira da se o ovoj inicijativi raspravlja u svim forumima u kojima je Rusija član kao što su Savet Rusija-NATO, EU-Rusija samit, kao i u bilateralnim razgovorima sa drugim evropskim državama. Predsednik Medvedev je ideju prvi put konkretizovao na Svetskoj konferenciji o politici u Evijanju (Francuska), 8. oktobra 2008. godine. Konkretizacija je uključivala pet principa:

Poštovanje međunarodnog prava, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti država;

Jedinstveno tumačenje i poštovanje principa nedopustivosti primene sile ili pretnje upotrebom sile u međunarodnim odnosima i obezbeđivanje jedinstvenog pristupa prevenciji i mirnom rešenju konflikata na evroatlantskom prostranstvu;

Jednaku bezbednost, koju objašnjavaju tri NE:

- ne obezbeđivati svoju bezbednost na uštrb bezbednosti drugoga;
- ne dozvoliti radnje (preduzete od strane vojnih saveza ili koalicija) koje potkopavaju jedinstvo zajedničkog bezbednosnog prostora;
- ne razvijati vojne saveze koji mogu da prete bezbednosti drugih strana ugovornica.

Nijedna država i nijedna međunarodna organizacija ne mogu imati ekskluzivno pravo na održavanje mira i stabilnosti u Evropi;

Kontrola naoružanja, nerasprostranjavanje oružja i borba protiv trgovine drogom i terorizma.

Posle objavljavanje ovih principa usledila je ruska diplomatska ofanziva u Evropi. Kada se sve ovo ima u vidu, postaje jasnije otkud iznenadna poseta predsednika Medvedeva Beogradu u oktobru 2008. godine? Povod posete je bio 20. oktobar – dan kada su 1944. godine jedinice sovjetske Crvene armije i jugoslovenske partizanske jedinice slobodile Beograd od nacističkog okupatora. Ovu godišnjicu godinama niko u Beogradu nije pompezno obeležavao. Iznenada je oktobra 2008. godine objavljeno da ruski predsednik dolazi na proslavu oslobađanja Beograda, pa

je na brzinu organizovana svečana akademija. Predsednik Medvedev je iskoristio godišnjicu oslobađanja kako bi, podsećajući srpske sagovornike na zajedničku istoriju, razgovarao o ruskoj inicijativi. Na zajedničkoj konferenciji za štampu, srpski predsednik Boris Tadić je rekao da “Srbija ostaje otvorena za sve buduće inicijative u tom kontekstu”. Srpski dnevni list Danas objavio je da je predsednik Medvedev na sastanku „u četiri oka“ sa srpskim predsednikom Tadićem izrazio želju da Srbija pristupi toj organizaciji i da ne bi trebalo da ulazi u NATO. Srpski predsednik je, navodno, odgovorio da je „spreman na razgovore o toj ideji“, ali da je „za takav potez potrebna saglasnost svih“. Nije poznato da li je pitanje učešća Srbije u CSTO pokretano i tokom razgovora Borisa Tadića i premijera Vladimira Putina marta ove godine u Beogradu. Ipak, Putin je u razgovoru sa šefovima poslaničkih grupa u Skupštini Srbije poslao jasno anti-NATO upozorenje Beogradu. Srbija nije odbila ruski predlog, ali ga nije ni prihvatila kako je to očekivao predsednik Medvedev. Nešto ranije, Srbija se sa simpatijama odnosila prema ovom predlogu posebno u avgustu 2008. godine tokom krize između Rusije i NATO zbog sukoba u Gruziji. Ovaj Ugovor je bio predmet razgovora u februaru 2009. godine tokom posete ministra spoljnih poslova Srbije Vuka Jeremića Moskvi. Posle posete Jeremića ministar spoljnih poslova

Rusije Sergej Lavrov izrazio zahvalnost za “zainteresovan pristup Srbije” ovoj inicijativi. Sledeći korak u saradnji Rusije i Srbije je odlazak predsednika Tadića u Moskvu koji se očekuje u junu i potpisivanje Ugovora o strateškom partnerstvu. Srbija ovakav ugovor već ima sa Kinom, ali i sa Francuskom.

Jasno je da je Rusiji važno da svaka pojedinačna evropska država, pa i Srbija, ima pozitivan stav prema ovoj inicijativi. Strategija zajedničkih nastupa na međunarodnom planu, koju Srbija i Rusija imaju u vezi sa pitanjem Kosova, davala je izvesni osnov ruskoj strani da očekuje recipročnu predusretljivost Srbije u vezi sa pitanjem koje je od vrhunskog značaja za Rusiju – bezbednost u Evropi.

Kao mnogo puta u svojoj istoriji, Srbija pokušava da i u ovoj nezavidnoj situaciji “između čekića i nakovnja” – vodi odmerenu politiku. Srbija želi da postane članica Evropske unije (EU). S druge strane, Srbija sa Rusijom ima posebne, može se reći privilegovane odnose. Građani Srbije gaje posebne simpatije prema Rusiji, a Rusija je glavna srpska podrška u srpskoj borbi za Kosovo. Rusija se ne protivi ulasku Srbije u EU, ali bi njen ulazak u NATO smtrala neprijateljskim aktom. To su ruski zvaničnici

više puta nedvosmisleno rekli srpskoj strani. To je i predsednik Rusije, Medvedev, potvrdio u govoru pred narodnim poslanicima Republike Srbije 20. oktobra 2009., izjavivši da je “za Rusiju je, naravno, glavno da novi (...) članovi Evropske unije razvijaju dobre odnose sa Ruskom Federacijom kako članstvo u Evropskoj uniji ne bi nanosilo štetu (...) i kako bi doprinosilo razvoju tesnog međusobnog razumevanja. To se, naravno, u potpunosti odnosi i na Srbiju”.

Srbija nema puno izbora. Kao zemlja koja želi da postane kandidat za članstvo u EU, Srbija nema mogućnost za vođenje samostalne politike u međunarodnoj bezbednosti. Članom 10 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Srbije i EU (SSP) predviđa se da će se voditi politički dijalog između Srbije i EU, između ostalog, kako bi se stvorili “zajednički pogledi na bezbednost i stabilnost u Evropi, uključujući stvari koje su pokrivene Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU”. Zato je politika Beograda – politika neutralnosti. Neimenovani sagovornik lista Danas iz državnog vrha Srbije je istakao da Srbija nema u planu da pristupi CSTO “kao što nije u planu da Srbija pristupi NATO”. “Takva je državna politika. Uostalom, nismo ni dobili poziv za pristupanje CSTO, niti nas je pozvao NATO”, istakao je sagovornik Danasa. Međutim, dnevni list Danas je objavio da, prema njihovim saznanjima,

pisanje ruskih medija o mogućem priključenju Srbije CSTO "nije bez osnova". Prema pisanju ovog lista, "jedan visoki funkcioner SPS (Socijalistička partija Srbije koja je članica vladajuće koalicije i čiji je lider zamenik predsednika Vlade i ministar policije Ivica Dačić), inače blizak ruskim interesima u Srbiji, nedavno je članovima Državne dume Rusije, koji se bave pitanjima odbrane i bezbednosti, izjavio da Beograd nema ništa protiv pristupanja CSTO, bar u svojstvu posmatrača". Kako izveštava Danas, "ovaj funkcioner socijalista pritom nije naglasio da je to samo njegov lični stav".

Američka agencija Stratfor pokretanje priče o ulasku Srbije u CSTO smatra kao odgovor Rusije na pregovore koje SAD vode sa rumunskim Ministarstvom spoljnih poslova o bilateralnom sporazumu SAD-Rumunija o razmeštanju raketnih projektila na teritoriji Rumunije u okviru "antiraketnog štita". Pregovori Bukurešta i Vašingtona su u "poodmakloj fazi" i očekuje se da rakete budu raspoređene do 2015. godine na lokacijama u jugozapadnoj Rumuniji. Inače SAD i Rusija pregovaraju o tome kako bi mogao da funkcioniše ovaj antiraketni sistem. Rusija želi jedinstveni sistem zajedničke komande nad sistemom koji bi uključivao i ruske i američke rakete, a SAD i NATO predlažu dva odvojena sistema sa visokim stepenom koordinacije. SAD dogovore sa zemljama bivše istočne Evrope smatra bilateralnim odnosom između njih i

SAD. Upravo to iritira Rusiju koja smatra da na ovaj način SAD pokušavaju da povećaju svoju vojnu moć u blizini granica Rusije, jer će na raketama koje će biti postavljene u istočnoj Evropi raditi američko osoblje.

Srbija će pokušati da vodi izbalansiranu politiku po ovom pitanju trudeći se da se ne zameri ni EU, ni Rusiji. Ovakav stav dele skoro sve parlamentarne srpske političke stranke bilo da su na vlasti ili u opoziciji, sa izuzetkom nekoliko ekstremnih. NATO je "crvena linija" preko koje Srbija neće moći da pređe još dugo vremena.

Problem koji NATO ima u Srbiji ima najmanje veze sa Rusijom. NATO je bombardovao Srbiju pre 12 godina, ubijeno je više hiljada civila, a u bombardovanjima, koja su bez prekida trajala 78 dana teško su oštećeni infrastruktura, privredni objekti, škole, zdravstvene ustanove, medijske kuće, spomenici kulture, tako da je šteta koja je naneta zemlji procenjena na skoro 30 milijardi dolara.

Dakle, vlast koja bi pokušala da zemlju učlani u NATO mogla bi da ima velike probleme. Upravo zato srpski političari često ističu primere Austrije i Finske, zemalja koje su članice EU, a nisu članice NATO. To je teoretski moguće i za Srbiju, ali ne treba zaboraviti da su Finska i Austrija "stare

članice EU” dok se od novih članica traži više garancija. Pored toga, u samoj vladajućoj koaliciji nema jedinstvenog stava u vezi priključenja NATO. Prema analizi agencije Stratfor “jedna grupa u srpskoj vlasti u kojoj je srpski ministar inostranih poslova Vuk Jeremić se zalaže za balansiranje između Rusije i NATO kroz neku savremenu verziju jugoslovenske politike nesvrstanosti, dok su drugi među kojima je ministar odbrane Srbije Dragan Šutanovac više otvoreni za članstvo u NATO, dok predsednik Tadić pokušava da hoda po žici između dva pristupa”. Ovo tumačenje nije sasvim tačno, odnosno isuviše je pojednostavljeno. Vlast pokušava da vodi realnu i moguću politiku balansirajući između Rusije i NATO. Istovremeno je skoro završen proces reforme Vojske Srbije koja je potpuno transformisana u modernu i profesionalnu vojsku. Vojska Srbije je transformisana po NATO standardima. Srpska vojska je najjača u regionu, a sa NATO tesno i dobro saraduje najviše zbog Kosova na kome se nalaze vojne snage ove alijanse. Stiče se utisak da je Vojska mnogo spremnija od države za ulazak u NATO. Ipak, Vojska je bez uticaja na politiku u Srbiji i generali se neće pitati kada se budu donosile političke odluke u vezi sa NATO.

U međuvremenu Rusija je sve više ekonomski prisutna u Srbiji. Rusija je 2008. godine kupila srpsku naftnu kompaniju NIS za 400 miliona evra. Očekuje se da novi vlasnici srpske naftne kompanije u narednih

nekoliko godina ulože preko milijardu evra u Srbiju, kroz obnovu dve rafinerije nafte i obnovu maloprodajne mreže. Rusija je ponudila Srbiji da bude deo gasovoda Južni tok, što se u Beogradu smatra velikim i značajnim uspehom koji obezbeđuje energetska sigurnost zemlji. Tokom posete premijera Putina u martu, Rusija je ponudila Srbiji milijardu dolara zajma (pregovara se još uvek o tome gde će biti utrošeno oko 800 miliona) i podršku projektima srpske vojne industrije do 3,5 milijardi dolara. Srpski i ruski mediji najavljuju da bi investicije Rusije u privredu mogle da iznose i do 10 milijardi dolara u narednih nekoliko godina. Za sada se ne zna u koje bi projekte ruska strana uložila pomenute milijarde, ali se pominje infrastruktura. Najveća ruska kompanija Gasprom postala je generalni sponzor najpopularnijeg srpskog fudbalskog kluba “Crvena zvezda”, što pokazuje da Rusija veoma mnogo radi na svom imidžu u Srbiji. Nedavno je ruski premijer Putin prilikom posete Beogradu, osim zvaničnih državnih sastanaka, posetio samo dve institucije – Srpsku pravoslavnu crkvu i FK Crvena zvezda. Na stadionu FK Crvena zvezda je prisustvovao prijateljskoj utakmici mladih fudbalera iz Srbije i Rusije i doživeo je ovacije preko 25 hiljada posetilaca. Ovakav pristup Rusije se bitno razlikuje od načina na koji je ova zemlja saradivala sa Srbijom od demokratskih promena 2000. godine do 2008. godine. Ukupne ruske investicije u Srbiju u

ovom periodu su iznosile 65 miliona dolara – manje od Belgije. Posle kupovine NIS-a Rusija je postala tek deveti investitor u Srbiju, daleko iza evropskih zemalja, a posebno Austrije, Grčke, Italije i Slovenije. S druge strane, SAD polako napuštaju region i fokusiraju se na probleme koje imaju u drugim delovima sveta, poput arapskih pobuna, Libije, Iraka, Avganistana, a sutra potencijalnih problema u Siriji i Jemenu. Pominje se čak i mogućnost zatvaranja velike američke vojne baze Bondstil na Kosovu. SAD su prepustile Balkan Evropskoj uniji koja je zaokupljena rešavanjem svojih unutrašnjih ekonomskih i političkih problema. EU trenutno Beograd drži uz sebe obećanjem da će postati članica Evropske unije. Međutim, Beograd veoma kasni na ovom putu odnosno usporavaju ga neke članice EU, posebno Holandija (ova zemlja još uvek nije ratifikovala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Srbije i EU u svom parlamentu), koje insistiraju da u Međunarodni krivični tribunal za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije bude isporučen bivši komandant vojske bosanskih Srba general Ratko Mladić. Mladić se godinama krije, a vlast u Beogradu bezuspešno pokušava da ga uhapsi.

Hapšenje generala Mladića je svih ovih godina usporavala put Srbije ka EU i veoma frustrira političku elitu u Beogradu. Upravo je to šansa za Rusiju, koja bi pojačanim ekonomskim ulaganjima u Srbiju mogla da popravi svoje pozicije.

Naravno, pojačano interesovanje Rusije za Srbiju može da pomogne ovoj zemlji da EU bude popustljivija prema njoj u strahu da bi Rusija mogla da preuzme inicijativu na Balkanu preko Srbije. Do kraja godine – biće mnogo jasnije kojim putem će krenuti Srbija, jer u junu se očekuje potpisivanje strateškog partnerstva sa Rusijom, kao i odgovor u oktobru da li će Srbija dobiti status kandidata za člana EU. Vladajuća koalicija je svoju političku sudbinu vezala za dobijanje statusa kandidata za članstvo u EU, tako da bi nedobijanje ovog statusa veoma mnogo uticalo na političku scenu Srbije. Posebno, jer će se u Srbiji najkasnije do proleća sledeće godine održati opšti parlamentarni i lokalni izbori, a početkom 2013. godine i predsednički izbori. Srbija tako postaje značajna karta u borbi između Rusije i SAD, što može da bude velika prednost ako srpska politička elita bude znala da tu situaciju iskoristi.